
Projev prorektora prof. PhDr. Stanislava Štecha, CSc.

Poslechněte si záznamy ze shromáždění akademické obce UK - Projev prorektora prof. PhDr. Stanislava Štecha, CSc.

Dobrý den,

rád bych řekl pár slov – bude to velmi zjednodušené – a rád bych trochu odpoutal pozornost od toho, co tady zaznělo a muselo zazníť, tj. od detailů a konkrétně připravované reformy, a jak se u nás proměňovala.

Mohlo by to vypadat, že se jedná o domácí specifikum, nebo že je to záležitost neschopných anebo amorálních lidí. Věc je ovšem složitější, ukazuje se, že „reforma“ vysokého školství je nachystána několik desetiletí, v Evropě přibližně deset až patnáct let. Zkusím tedy v určité zkratce upozornit na to, co oficiální neoliberální ekonomové neříkají, ale co zmiňují francouzští „zdrčení ekonomové“, co nám říkají alterekonomové, ať už jsou ze Spojených států amerických, kteří mají vážné obavy o další vývoj amerického vysokého školství.

Věc započala někdy v polovině sedmdesátých let po skončení třiceti hojných let, kdy došlo k obrovské akumulaci kapitálu, který narazil na své meze a nebylo možné ho rozhojňovat ve starém režimu zhodnocování. Bylo třeba vytvořit nástroje, aby kapitál nemusel zůstat v národních státech, ale mohl se volně pohybovat po světě. Sledujeme tady fenomén globalizace. Bylo třeba umožnit investování kapitálu i do jiných oblastí, než jsou typické oblasti vymezené podnikatelskému soukromému sektoru. A tady je zcela zjevné, že se na prvním místě objevují tradiční oblasti veřejné služby, tedy zdravotnictví, sociální péče, veřejná doprava a vzdělávání atd. Vzniká potřeba vytvořit zboží z toho, co chceme prodávat, a mít kritickou masu konzumentů. Masifikace není výsledkem až tohoto procesu, ale využívá se masifikačního procesu, který začal již za doby třiceti tučných let. Všichni znáte práce Martina Trowa, které předvídají přístup k vysokoškolskému vzdělání od elitního přes masový k univerzálnímu. Neboli aby byla zajištěna dostatečně silná konzumentská skupina, je samozřejmě nutné nastavit pravidla. Jedno z pravidel se rodí v polovině osmdesátých let, kdy v uruguayském kole vyjednávání o clech a obchodu se objevuje novinka. Vedle GATT (Všeobecná dohoda o clech a obchodu) se objevuje i GATS, do názvu se dostávají služby – services. Protože vzdělávání v zemích pozdější Evropské unie je záležitostí národních států, nabádají se státy ve formě výzev a analýz, jak by vzdělávání mohlo být ještě efektivnější, když se do sektoru pustí dynamický podnikatelský duch a když se služby dostanou do konkurence.

V první polovině devadesátých let se konstatuje, že je masifikace nedostatečná, přes to všechno se nic neděje. V podstatě nedochází k výrazné participaci soukromého kapitálu na vysokém školství. V tomto okamžiku se začínají objevovat dokumenty, analýzy, sdělení Světové banky, OECD a Evropské komise, jež se nesou krásnými slovy, proti kterým se nedá nic říci – no, neberte to, pokud vám někdo řekne modernizace, dynamizace. Reforma sama je už něco, co nemá ani smysl moc číst, protože to dopředu chceme. Díky Univerzitě Karlově mohu jednat v OECD ve Výboru pro řízení vysokého školství a tam se opakovaně od poloviny devadesátých let objevuje něco, co nemá opodstatnění. Objevují se náhle texty, které říkají: není čas, už to dávno mělo být. Nikdo sice přesně nevěděl, co mělo být a proč a kde jsou analýzy, která škola je totálně neefektivní, plýtvavá a vyrábí neuplatnitelné absolventy. Tohle bylo jedno, hlavně už to mělo být. Následuje celá řada dokumentů jako Universities for Europe, Modernisation of Higher Education, pokračuje to dále, poslední je z konce září 2011.

Tyto dokumenty nám říkají, co vlastně stojí za slovy modernizace a reforma. Totiž že je jednoznačným způsobem potřeba snížit výdaje ze státního rozpočtu na vysokoškolské vzdělávání. Jestliže je snížíme, tak prý dojde k tomu, že začneme diverzifikovat portfolio našeho financování a staneme se dynamičtějšími, budeme si tedy muset opatřovat prostředky jinde. Zavádí se nová trojčlenka: školné – spolupráce s podniky – inovační transfer, prodávání výsledků atd. To povede k tomu, že vznikne element konkurence, konkurenceschopnosti a celé to sníží nároky na státní rozpočet a výsledkem bude, že kvalita poletí strmě vzhůru.

V listopadu 2011 seskupení nejvýznamnějších britských univerzit vydalo dokument In Defence of Public Higher Education. Na straně čtyři se člověk může dočíst, že všechny seriózní výzkumy, které si tyto univerzity, nikoli stát, nikoli ministři, objednaly, dokládají, že prvek konkurenceschopnosti nepřispěl ke zvyšování kvality, jen ztěžuje situaci tím, že dává více hráčů na trh, kteří samozřejmě dělají všechno možné v tržním prostředí, aby se jakkoli dostali k penězům. Nikoli to, aby počkali, až bude výsledek laboratoře opravdu ověřený.

Můžeme tedy říci, že to, co probíhá, je bezvýchozí chaos. Jedna ze základních tezí neoliberální teorie je, že se vše teď musí dělat jako evidence based policy, jako podložené jednoznačnými důkazy a argumenty. Proč ovšem neexistuje evidence based analýza, která by jasně ukázala neefektivnost univerzit?

Typická je rovněž záměna, kdy mluvíme o systému namísto o jednotlivých vysokých školách. Rozbory odborníků pro OECD a UNESCO, jako je Ellen Hazelkornová, dokládají nutnost rozlišit kvalitu systému a kvalitu škol. Nasadíte-

li manažersko-podnikatelský princip a vnutíte-li ho jednotlivým školám, dojde ke zvýšení kvality celého systému? Tam, kde to udělali, nastal pravý opak – v zemích jako Malajsie nebo Lotyšsko. Konkurenceschopnost jako jediný účel vysokoškolského vzdělávání je veliký problém. Nemohla by však přece jen k něčemu přispět? Nejsme paranoidní? Přestal jsem být podezřívavý vůči sám sobě v okamžiku, kdy jsem dostal do ruky poslední podklad Evropské komise „Podpora růstu a zaměstnanosti – plán radikální modernizace evropských systémů vysokoškolského vzdělávání“ (Brusel, KOM 567, 20. září 2011), kde známý znalostní trojúhelník, který byl ještě nedávno koncipován jako: vzdělávání – výzkum – inovace, byl pozměněn a v nové podobě je potvrzen v dalších pěti pasážích. Slovo inovace zmizelo, nyní se jedná o znalostní trojúhelník: vysokoškolské vzdělávání – výzkum – podnikatelská sféra.